HERM. JOH. ROYAARDS

ORATIO

DE

HOMINUM GENTIUMQUE VARIETATE,
IN CHRISTIANAE SOCIETATIS HISTORIA
OBSERVANDA,

HABITA

DIE XX. JUNII A. MDCCCXXIII,

CUM

EXTRAORDINARIAM THEOLOGIAE PROFESSIONEM
ET CONCIONATORIS ACADEMICI MUNUS
IN ACADEMIÂ RHENO-TRAJECTINÂ,
SOLENNI RITU AUSPICARETUR.

ORATIO

DE

HOMINUM GENTIUMQUE VARIETATE, IN CHRISTIANAE SOCIETATIS HISTORIÂ OBSERVANDÂ.

Est haec humanae naturae ratio, ut intimos animi sensus et affectus sua sponte explicet. Homo enim, ratione praeditus, quocunque se vertat, ubicunque terrarum versetur, quacunque aetate prodeat, quibuscunque valeat animi ingeniique dotibus, suas ubivis facultates exserit, suamque singulis, quas tractat, rebus indolem veluti infigit. Non ille, machinae instar, iter in orbem curvat eundem. Non bestiarum more, instinctus tantum vi et efficacitate movetur. Majus est et excelsius, quod in homine viget, ingenium. Imo vero tantum abest, ut aliunde pendeat, ut, quidquid attingat, quid-

quid tractet, hoc ſuâ vi imbuat, ad ſuam componat ſpeciem atque formam. Obſervamus id fere in vitae conſuetudine, in naturae ſtudio, in artibus tractandis et literis, in gentium adeo et generis humani fatis rebusque geſtis.

Grande profecto et vaſtum eſt hocce ſpectaculum, quod exſerendis facultatibus humanis praebet rerum natura et ſeculorum decurſus; et perbeati viderentur homines, ſi eum vitae curſum tenere potuisſent, ut continenter ad perfectiorem conditionem accederent. Accidit autem, ut cupiat fere homo probetque meliora, deteriora ſequatur; abutatur divinis ingenii animique dotibus; in malam partem proruat, et humanae naturae conditio corrumpatur prorſus. Divinâ igitur indiget ope genus humanum, quâ ſtudiis ipſius recta proponatur via, quâ emendentur perverſa, quâ altiores in homine ſenſus excitentur, et bonam in partem illius ſeſe facultates exſerant. Neque fruſtra ſane divinam hanc opem expetimus. Adeſt illa in Religione Chriſtianâ, optimo, a Deo hominibus conceſſo, munere.

Quamvis autem haec Religio una omnium maxi-

maxime ſit apta ad homines populosque emendandos, ad provehendam humanitatem, probitatem, virtutes omnes; ne tamen existimemus, derepente ad ejus praecepta compoſita fuisſe omnia. Scilicet *hominibus* eam concesſerat Divina Providentia, qui variâ esſent indole, variis moverentur affectibus, variis ducerentur ſtudiis, et quidquid acciperent ad ſuam conformarent ſentiendi cogitandique et agendi normam. Quamobrem quae in gentium historiâ cernitur hominum gentiumque varietas, mirifica ſane illa, et ad ipſius ſtudium vehementer alliciens, eadem pariter in orbe obſervatur Christiano. Ut in rebus populorum, ita in omnibus Christianae Societatis vicisſitudinibus, ſpectandum ſe nobis praebet *homo.*

Quae cum ita ſint, Auditores, nec facile reperiatur ratio, qua Eccleſiae historia et jucundius tractetur, et uberiores praebeat doctrinae fructus, concesſâ mihi hacce publice dicendi opportunitate, a provinciâ, mihi mandatâ, a vestrâ, Auditores, praeſentiâ, a vestris item, optimi Juvenes, ſtudiis, non alienum fore putavi, ſi hoc

hoc pacto Ecclesiae Christianae historiam qualicunque tandem modo vobis ob oculos ponerem. Dicam igitur *de hominum gentiumque varietate, in Christianae Societatis historiâ observandâ.* Quo quidem in argumento tractando ita versari conabor, ut, quae in historiâ cernitur varia hominum et gentium indoles, eandem illam in Ecclesiae fatis animadvertamus.

Sed quid ego, hac aetate meâ, pro tantâ doctissimorum clarissimorumque Virorum coronâ, verba faciam? Fateor, haud leviter me commotum esse, quum in hunc locum escenderem, e quo, puer olim et juvenis, disertissimorum hominum orationes audiveram, nunc vero mihi ipsi publice esset dicendum. Sed, ut recreavit me continuo vester, Auditores, adspectus, benevolum mihi animum significans; ita spero fore, ut, quamvis destitutum dotibus, quae huic sint Cathedrae consentaneae, vestra me tamen sublevet et sustentet humanitas.

Ingredientibus jam nobis Historiam Religionis

nis et Ecclesiae Christianae, ut, quod quaerimus, apte inveniamus, diligentius nobis spectandae erunt, *cum* gentes ipsae, quae hanc Religionem acceperunt, *tum* politicae institutiones et politica studia, quae in iis obtinuerunt; *tandem* peculiaris sentiendi, cogitandi, philosophandique ratio, quae apud eas invaluit. Agite! Auditores, propositum instituamus iter, et progrediendo haec tria animadvertamus potissimum.

Et hoc quidem nobis jam continuo occurrit, humanitatis eundem fuisse, quae Religionis Christianae per genus humanum cursum et progressionem. Ut primum Orientales ac deinceps Graeci Romanique, tum vero gentes Germanicae ad cultum humanitatemque processerunt, sic etiam in Orientalibus plagis nata est Religio Christiana, perrexit deinceps in Graeciam et Italiam, ac tandem in regionibus hisce nostris sedem nacta est praecipuam. Nec profecto casu hoc ita evenit, Auditores! Fuit enim naturalis haecce gentium generisque humani ratio, ut ab oriente versus occidentales et boreales terras tenderet cultus. Quidni igitur Religio, quae

quae ſublimioris erat cultus effectrix, eundem tenuerit curſum, eâdem ſit viâ progreſſa?

Quodſi ipſos attendimus Christianos, reperiemus Societatem eorum non tantum per has identidem gentes propagatam eſſe, ſed *variarum* etiam *gentium variam* retuliſſe *indolem.* Alia antiquitus in Oriente, in Occidente alia dominabantur ſtudia, et ab hisce gentium ſtudiis et moribus colorem veluti duxit religionis ratio, quae apud ſingulas obtinuit. Phantaſiae vis ſumma in *Orientalibus* cernitur, ut, quae magna ſunt et ſublimia, vehementisſime appetant. Quae Babylone fuit condita turris; quae in Aegypto ſurrexerunt vastae et excelſae pyramides et obeli; quod Hieroſolymis a Salomone exſtructum fuit templum, Jehovae dicatum, auri copiâ illustre et ſplendore; ſingula haec referunt plane Orientalium ingenium. Quo ducti ſublimium rerum ſtudio ſidera et obſervaverunt et coluerunt adeo; unde Sabaeismus exſtitit, quem in religionis inſtitutis Zoroastrica conſervavit Zend-Avesta. Dispar fuit *Graecorum* indoles, qui toti ferebantur philoſophiae ſtu-

ſtudiis, eamque non minus venerabantur, quam religionem Orientales. Erat apud eos Philoſophia *vitae dux*, *magistra veritatis*, *legum inventrix*, *virtutis indagatrix*, *expultrix vitiorum.* Inquirere in res divinas et humanas, cauſſas rerum explorare, disceptare de iis in utramque partem, hoc omnium maxime Graecis placebat. *Romani* tandem politicis ducebantur ſtudiis. Quo enim habebantur apud Orientales Sacerdotes, apud Graecos Philoſophi, eo Jurisconſulti Romae invaluerunt honore. Practicas facultates excoluerunt Romani; ad vitae uſum ſingula retulerunt; Graeci ingenii delectati ſunt acumine. Politica Numae prudentia Deos in civitatem induxit; politica Ciceronis aliorumque ſapientia augures et auguria conſervavit; politicae tandem prudentiae ope Romanorum cum conſtituenda videbatur Respublica, tum regundum Imperium.

Quae autem peculiaris fuit antiquitus harum gentium indoles, eandem nobis obſervandam praebet Societatis Christianae historia. Quaecunque exſtiterunt in Oriente ſectae, rerum ſublimium profitebantur cognitionem. De Aeöni-

nibus agebant, de ſpiritibus coelestibus, de Demiurgo, de principio bono et malo. Graeci contra acutis delectabantur et philoſophis disputationibus. Fanaticis quidem pariter ferebantur ſenſibus et opinionibus; nam imbui penitus coeperunt Alexandriae Orientalibus ſtudiis. Sed quotquot Graecae fuerunt originis Christianae haereſes, disceptandi ſubtilitate, distinguendi diligentiâ, ratiocinandi peritiâ, Graecorum prorſus antiquorum referunt ingenium. Quodſi jam oculos convertimus ad Occidentales Europae regiones, in quibus Romani olim longe lateque fuerant dominati, frustra profecto in hisce quaerimus acumen illud ingenii et philoſophandi ſtudium: contra, quae ad *Eccleſiae*, tamquam imperii alicujus, adminiſtrationem pertinerent, haec illic et prudenter inſtituta et conſtanter ſervata reperiemus. Quod ſane gentium discrimen anſam inprimis dedit ſchismati, quo Latina Eccleſia a Graecâ in perpetuum distracta est. Multi quidem exſtiterunt, qui animos Christianorum conciliare niterentur; ſed frustra tentârunt homines, quod gentium indoli repugnaret.

Sed

Sed antiquis gentibus missis, *Germanicas* consideremus, quae, Romanorum occupato Imperio, sedem nactae sunt per universam ferme Europam. Ut partim illae meridionales, partim boreales continentis nostrae partes tenent, ita perquam sunt a se invicem diversae. Meridionales populi rebus capiuntur maxime, quae sensus mulcent et oblectant: ornatu, pompâ, magnificentiâ tenentur. Septentrionales vero sensibus magis ducuntur moralibus; splendori externo et inani speciei praeferunt quod bonum est et verum et justum. Libertati vero postponunt tantum non omnia. Naturale autem hocce Latinae Europae et Germanicae discrimen in historiâ item patuit Ecclesiae Christianae.

Eo maxime tendebat sacrorum seculo decimo sexto emendatio, *Reformatio* vulgo vocata, ut, jugo excusso Hierarchiae Romanae, justa vindicaretur agendi, cogitandi, loquendi libertas; caerimoniae omnes, variae illae et splendidae, ad summam reducerentur simplicitatem; ab omni superstitione et inanibus commentis ipsa defenderetur veritas. His vero studiis nec Itali duce-

ban-

bantur, nec Hispani; ſed ſeptentrionalis maxime Europae gentes. Memorandum profecto praebet argumentum acris illa, quae ſeculo illo agebatur populorum contentio Europaeorum. In illâ ſinguli ſuas, quibus valent, intendunt vires; ſua, quae intus fovent, exſerunt ſtudia. Univerſe fere Europa et Latina et Germanica diverſis ſtudiis agitatur et commovetur. Oppoſita est plane gentium indoli Principum astutia. Exſurgunt tamen populi, ſuâ vi exſultantes, et foedera ineuntes. Quae autem ſeſe exſerit, moralis religionis ratio, maturioris prodens conditionis indicia, eam infringere haud posſunt nec Pontificum Hierarchia, nec Principum arma et exercitus. In Germaniâ tandem pro libertate exardescit bellum, et quaecunque fuerint praeſidia, quaecunque vis militaris, quaecunque fraudes; irritas has reddit trans Rhenum et Danubium gentium indoles Germanicarum.

Sed quid alias adeamus regiones? Memorare inprimis juvat *Patriam* nostram, dulcisſimam Belgii regionem. Viguit in ſolo nostro natali omni aevo, qui Germanicis populis erat proprius,

li-

libertatis ardor. Exferuerunt illum in fylvis Baduhennae Frifii; in pugnis cum Romanis, Claudio Civili auctore, Batavi; in bellis cum Francis, inque disfidiis, quae feculo decimo quarto Patriam turbarunt, dirisfimis, majores univerfe nostri; fed nunquam fe majori cum dignitate prodiderunt praeclara haec ftudia, quam aevo Reformationis. Frustra haec reftinguere conata est Caroli V. prudentia, Philippi II. feveritas, Albae tyrannis, Granvelli astutia. Gens ipfa in religione et politicâ libertatem petiit. Liberialiora, quae exftiterunt, religionis ftudia genti nostrae erant imis infixa medullis. Nam furrexerunt, fuo foedere conjuncti, Nobiles. Aluerunt illa in clericis virisque doctis, cum Philippus Burgundienfis, ipfe Trajectinus Episcopus, tum, qui omnium maxime celebratur, fummus Erasmus; imo vero (mirabile dictu!) in plebe ea promoverunt Rhetorici, five istius aevi poëtae. Atque ita, excitatis in ditionibus Belgii feptentrionalis libertatis et politicae et religiofae ardore, inauditum illud inierunt proavi bellum, quo, obftupente Europâ, per octoginta annorum feriem pro aris pugnarunt

et

et focis. Et prius ſane, dirutis aggeribus, paludibus reddere patria arva, quam Hispaniae et Hierarchiae jugo iterum colla ſubmittere inſtituisſent. Sed tandem et Gentis et Religionis cauſa triumphavit. Ex ardentisſimo praelio, occiſorum myriadibus notato, Pace Monaſterienſi triumphum egit Patria, et victrix evaſit Proteſtantium in Belgio nostro cauſa.

Per omnem fere historiam percurrit oratio nostra, ut hominum gentiumque discrimen in Eccleſiae fatis obſervaremus. Gentes autem ipſae rerum politicarum conditione, et regiminis formâ perquam ſunt diverſae: et jucundum est obſervare, quantopere hoc etiam discrimen in *politicâ Eccleſiae conditione* obtineat.

Ipſe quidem divinus Religionis auctor, Jeſus, *Eccleſiam* (quae politico ſenſu dicitur) non condidisſe videtur. Scilicet Dei Filius *divina* in hisce terris peregit. Religionem docuit divinam; homines ad amisſam revocavit

fe-

felicitatem; Apoſtolos autem inſtituit, qui eam cum gentibus communicarent; quaeque ſupererant, *humana*, in propagandâ religione et conſtituendâ ſocietatis formâ hominibus peragenda dedit. Uti autem gentes variâ utebantur regiminis ratione, ita, qui in his oriebantur Chriſtiani, ad ſuam quique ſocietatis conditionem compoſiti ſunt. Quod, age! in duobus maxime populis attendamus, in Graecis et Romanis.

Per univerſum orbem antiquum ubivis habebantur *Reſpublicae* i. e. civium coetus, qui patriae amore ſecum invicem conjungerentur. Ad hanc civitatum conditionem ſocietas item informata eſt Chriſtiana: imo vero ab ἐκκλησιαῖς ſive comitiis, quae in Rebuspublicis illis erant inſtituta, *Eccleſiae* nomen accepit. Porro, ut in civitatibus antiquis, teſte Herodoto, e Democratiâ fere Ariſtocratia, ex hac Oligarchia, tandem Tyrannis oriri ſolebat; ſimiles ſubiit converſiones Societas Chriſtiana. Haec item primum popularis prorſus, deinceps auctis muneribus Eccleſiaſticis, conſtitutis Dioeceſibus et Urbibus metropolitanis, congregatis

de-

denique Synodis et Conciliis, ad Aristocraticam transiit regiminis formam. Enatâ dein Unitatis Ecclesiae notione, et distincto a Laicis Clero, exstiterunt Patriarchae, qui, pauci numero, Oligarchiam constituerunt. In his vero Patriarcha habebatur Romanus, qui primum ad Monarchiam, dein ad Despotismum perduxit Ecclesiae formam. Sed neque in civili gentium conditione constans esse solet despotismus, neque in Ecclesiâ perdurare potuit. Non ea enim est humanae naturae ratio. Atque adeo ad liberaliorem formam, in variis gentibus variam, rediit in Europâ Germanicâ, recentiori aevo, Christiana Societas.

Formam ita habuit Ecclesia *humanam* prorsus, gentibus accommodatam, in quibus stabiliretur; sed quod maxime animadvertere juvat, retulit etiam peculiaria *politica studia*, quae, cum in Graecis civitatibus olim, tum Romae viguerant. Qui in Graeciae regionibus exstiterunt Christianorum coetus, ad mutuam fere conjunctionem erant proni, ut in communibus constituendis Synodis antiqua illa restaurari viderentur cum Amphictyonum concilia, tum

Boeo-

Boeotiorum et Achaeorum foedera. — Latinae vero Ecclesiae longe alia fuerunt studia, eadem fere illa, ac veterum Romanorum. Quadrabat in hosce, quod apud Virgilium pronunciatur:

„ *Tu regere imperio populos, Romane! memento.*"

Dominandi hocce ardore, cum politicâ prudentiâ conjuncto, imbutus erat Senatus Romanus, et populus universus, ut quovis inducere conditionem suam et regiminis formam studeret. Quo proposito nullas fere non regiones armis adorti sunt, fortissimosque populos, ut Batavos similesque, sibi socios adjunxerunt, sperantes fore, quod obtinuerunt tandem, ut dicerentur non tantum, sed essent *terrarum domini.*

Quae ita in Imperio Romano habebantur olim, eadem prorsus in Ecclesiae Hierarchicâ formâ obtinuerunt. Explicuit jam pridem gentis suae indolem Episcopus Romanus. Nam, ut nomine, ita moribus etiam, erat *Romanus.* Extulit ita se sensim prae ceteris in Occidente episcopis. Provocarunt ad illum in litibus dirimendis minorum dioecesium episcopi, et valuerunt quam maxime concilia ad praeparandam

cleri Romani auctoritatem. Quod vero per tria jam secula mente moliti erant patriarchae Romani, idem illud aevo octavo opportunitatum, quae huc valuerunt, ope, effecit Romana indoles. Novis jam in Germaniâ conditis episcoporum sedibus; adjuvantibus sibi invicem Pepino Caroloque et Pontificibus; ortus est extemplo Nicolaus I., qui suae auctoritatis jura, non armis aut vi, sed aliis praesidiis, in lucem emissis Pseudo-Isidori Decretalibus, studuit vindicare. Summum igitur sese constituit Orbis Episcopum. Decreta Papalia per universum orbem Christianum honore haberi jussit et obedientiâ, habuitque tandem supremus ille in terris et Legislator, et Iudex, et Princeps, suos in Archiepiscopis legatos, quos pallio donabat. Eo tandem processit Johannes VIII, ut ipse crearet Germaniae Imperatorem, per quem ceteros omnes simul gubernaret Principes. Verum dominandi hic ardor non Pontifices solum, sed universum occupabat clerum Romanum. Negligebantur concilia et synodi, invaluerunt vero Pontifices, eorumque legati.

Quibus ita praeparatis, surrexit tandem Hilde-

debrandus, in quo Romanae indolis vis penitus sese videbatur exserere. Namque a Gregorio VII. inde ad fastigium suum et ἀκμὴν Hierarchia pervenit Christiana. Summo ferebantur clerici et episcopi dominandi studio, cum pari conjuncto virtute militari. Habent suas copias et exercitus Pontifices. Sunt illis fere Imperatores et Reges conciliorum ministri, iidemque exercituum duces. Vi et armis tuenda fuit societas; nullus non Christianus militis gerebat partes. Unius velut regni subditi omnes fere processerunt in bellis sacris Europae populi, movente Religione, ducibus Regibus et Imperatoribus. Extra Europae fines propaganda videbatur sancta Religio, seu potius Hierarchia Romana; imo vero militari virtute ad coelestes sedes aditum sibi se parare Clerici statuebant.

Increvit ita sensim Monarchia universa, quae per omnem Occidentem et Orientis item regiones incepit dominari; quae veteris Imperii Romani vestigia pressit; quae, uti antea cives Romani per singulas habitaverant gentes, ita Christianis quibuscunque *Romanorum* nomen dedit

et jura. Verum aliâ, quam illud, prodiit formâ; non civili, ſed ſacrâ; non humano, ſed divino ſeſe jure valere autumabat. Atque ita, quae antea Romanorum fuit ratio civilis, eadem jam Eccleſiae conditio esſe coepit ſacra. Dominabatur illa velut unica orbis Monarchia, ut in omnibus ſeſe immiscerent rebus Clerici, ipſos adeo ſubjectos ſibi habere ſtuderent Reges; verbo: *terrarum dominos* ſeſe gesſerunt Pontifices. — Tanta igitur Cleri fuit in populos vis; tanta Hierarchiae ubivis ſtabiliendae cura, ut nulla reformidarent pericula, nulla non ſuperarent obſtacula; ipſiusque Dei in hisce terris ſedem ſe occupare ſibi viderentur. Conveniebat in illos:

„ *Flectere ſi nequeo Superos, Acheronta movebo.*"

Caeterum quamvis ita et antiqua et nova Roma, tamquam caput orbis, his ducta ſit imperandi dominandique ſtudiis, haud tamen ſilentio praetermittamus, utramque pariter ad gentes ſecum invicem conciliandas conjungendasque valuisſe. Quod, ut conſtat de antiquis Romanis, qui legibus non minus, quam armis, im-

pe-

perium fundarunt, ita valet etiam de Clero Romano et Romano Pontifice. Nam profecto in summâ istâ aevi medii barbarie et anarchiâ, nisi exstitisset, qui qualicunque tandem imperio Ecclesiae legibus subjecisset omnes, multo etiam pejor fuisset gentium Europaearum conditio.

Vel fallor equidem, Auditores, vel in ipsâ jam Christianae Societatis conditione et historiâ nullus non vestrum hominum gentiumque diversa studia et agendi rationem advertit. Agit enim in Ecclesiâ *homo*. — Sed interius etiam penetremus, et ipsam, quam professa est Ecclesia, doctrinam indagemus. Fuit illa sane *Religionis doctrina* indole suâ divina; at humanis formis, humano colore, eam induerunt homines. Peculiarem sentiendi, cogitandi, philosophandique rationem in ipsam transtulerunt Religionis doctrinam.

Simplicitate non minus, quam sublimitate sese commendat, quam Jesus proposuit, doctri-

trina. Veram in hisce terris edocere instituit religionem, et sublimiora de Dei naturâ, de hominum conditione, de vitâ futurâ prodidit effata. At, vide! quam simplici ratione, quam nativâ in hisce versetur. Palaestinam obambulans, in itinere, in viis et pratis, enarrare solet Apostolis doctrinas sublimiores, et sensim sensimque eorum mentes purioris religionis notitiâ imbuere. Sequuntur suâ sponte optimum Praeceptorem Judaeorum millia, quibus ut satisfiat, in montium cacumine *narratum* considet, et universam fere morum tradit doctrinam, indole praestantissimam, formâ simplicissimam. Aut ad littus maris, conscensâ navi, regni coelestis mysteria evolvit, aut per prata arvaque eundo vitae tradit doctrinam puriorem. Et ipsa haec doctrina quam vehementer unicuique placet, cui integer animo inest veri sensus! Nullae nos offendunt inanes disputationes. Ex ipsâ rerum naturâ, ex avium volatu, e seminibus in agro reconditis, e floribus et germinibus sublimioris de Dei providâ curâ, de mortis suae vi salutari, de futurâ hominum vitâ doctrinae suae petit argumenta.

Pa-

Parabolis utitur plerumque, quarum ſimplicitas et elegantia mirâ nos afficit voluptate; utitur autem illis in deſcribendis et Chriſtianorum indole moribusque, et Societatis Chriſtianae fatis ac conditione. Reſurrectionis placitum veluti ſenſibus propoſiturus, Lazarum mortuum fingit dormitantem, ſeque illum quaſi e ſomno excitantem. Aut ubi ultimae, quae ei paratur, coenae accumbit, ſimplicisſimam illam et gravisſimam ſimul inſtituit Coenam Sacram; lotis Apoſtolorum pedibus, vitae illis praecepta injungit; ſuique operis, in hisce terris peracti, docet ſalutarem hominibus vim; et Apoſtolorum fata futura, et divinam iis praeſtandam Spiritus opem, (quam vero ſublimia ſunt illa!) tali tantâque narrat ſimplicitate, quanta nulla esſe major poteſt. In cultu praeſtando divino non templorum quaerit pompam ac ſplendorem, ſed in medio oliveto ipſâ noctis tranquillitate preces fundit Deo. Qua quidem ſimplicitate quam imbuti fuerint Apoſtoli, ex eorum et orationibus et epiſtolis patet. Quid Johannis doctrinâ ſimplicius, ubi de Dei naturâ

dis-

disserens, *Deus*, inquit, *est caritas?* Quis familiarem illam epistolarum rationem non mirâ attendat voluptate? Et hanc quo magis obsfervaverimus in Sacro Codice simplicitatem, eo magis nos sublimioris percipiendae doctrinae capaces sumus. Refert illud *simplex*, *Veri sigillum*, divinae auctoritatis fulcrum.

Jam vero, quam simpliciter edocuerat Jesus religionis doctrinam, hanc *hominibus* per futura secula omnia et profitendam et tractandam concessit. At homines, humano more agentes, humanam, quam ferebant, sapientiam in Euangelii transtulerunt simplicitatem.

E religione enata est Theologia. Non illa fuit in religione edocendâ Christi ratio, ut suam in systematis formam redigeret doctrinam. Humana haec erant, quae hominibus peragenda concessit. Ipse simpliciter religionem edocuit; sed humanâ formâ eam proposuerunt homines. Atque ita sensim enata est *systematis* ratio, quae, dummodo prudenter instituatur, satis superque probanda videtur. Ipsa vero systematis forma

om-

omni aevo et apud varias gentes fuit diverſa, cum a philoſophiae ratione plerumque colorem duceret.

E Theologiâ porro ortae ſunt, hominum more, disciplinae Theologicae. Christi verba factaque attendentibus, nulla nobis occurrit doctrinae a morum disciplinâ ſeparata ratio. Homines autem ſua ſtudia disciplinis adhibuerunt. Quam non inſtituerant Apoſtoli et Eccleſiae Patres, hanc, praeparatam magis magisque, a Calixti maxime temporibus, Theologiae dogmaticae et moralis diviſionem inſtituerunt, et ſenſim exſtitit, quae habetur hodieque, disciplinarum diviſio Theologicarum; et probatur vulgo. Harum tamen, pro variâ aevi Philoſophiâ, varia fuit conditio.

Exſeruit enim ſingulis aetatibus ſuam vim in exponendâ, exornandâ et vitiandâ ſubinde Religione Chriſtianâ cujusque aevi Philoſophia. Quod patet cuivis, qui in Oriente Orientalis ingenii placita, in Graecis Neoplatonicam philoſophiam, medio demum aevo Ariſtotelicam Scholaſticorum rationem attendit. Nos vero

haec

haec fuſius exponere non juvat: recentiora adire tempora malimus.

Philoſopham aetatem ingreſſae videbantur ſeculo decimo octavo gentes Germanicae. Invaluerat hucusque Ariſtotelica philoſophia, aevi ſordibus corrupta. Sed praeparata jam erant ſingula ſeculo decimo ſexto et ſeptimo ad veram proferendam philoſophiam, in quâ homo et moralia ſtudia dominarentur; ſed quae philoſophorum item vitiis laborabat. Humii ſcepticismum Galli, pro indole ſuâ, joco et facetiis popularibus ſuis commendarunt, in quibus Voltairius et Encyclopaedistae ceteri ſuas egerunt partes; quibus antea in Belgio viam monſtraverat doctisſimus ceteroquin Baylius. Sed tandem in Germaniâ haec aliam induerunt formam. Haud amplius jurarunt in verba magistri. Singulis contra, quae aderant, ſystematibus ruinam minitantur. Ecce! eorum opera corruunt: amoventur, contemnuntur quaecunque adhucdum fidem habuerant. Rationis auctoritatem agnoverunt ſupremam. Quae quidem

dem omnia quatenus ipsi philosophiae profuerint, hujus non est loci diligentius inquirere: Illud nobis observandum, hanc philosophandi rationem perperam fuisse ad doctrinam Christianam traductam.

Non enim, uti antea solebat, tractabatur a Theologis Philosophia, sed a Philosophis Theologia. Deismum et profiteri et fundare studuerunt Angli; et ipsi Gallorum joci et facetiae, a quibus abstinuerat severior Anglorum indoles, ne sacra etiam reliquerunt intacta. Sed in Germaniâ tandem ipsi Theologi ad rationis non tantum probationem, sed supremam adeo auctoritatem revocarunt Theologiam revelatam. Variis agitatur illa studiis. Sublata sunt Religionis Christianae fundamenta. In dubium vocatur, imo negatur divina Codicis Sacri auctoritas. Errasse fere videntur Jesus et Apostoli. Exstitit ita in Germaniâ *Rationalistarum* familia, virorum doctissimorum, at saepius temerariorum. Oppositi iis fuerunt *Supra-naturalistae*, quorum longa cohors, divinae doctrinae adhaerens, mutatis formis, a Jesu temporibus originem duxisse videtur. Quibus inter se dimicantibus,

ec-

ecce! nostro tempore reconciliandi gratia *Religiosismum* (quem barbare vocant) condere studuit Kleinius, aut contra thesium suarum rumore universam implet Germaniam Clausius Harmensis. Mirifice ita profecto hoc pacto a suâ simplicitate aberravit Religio: sed e mediis his dubiis studia exstiterunt Theologiae liberaliora; et quam plurimum valuisse videtur Critica Philosophia ad explodendas Scholasticorum nugas, et ipsas critice tractandas disciplinas Theologicas.

Solent fere in opposita ruere homines, et nullo non tempore affuit Philosophis repugnans cohors, quae practicâ vitae ratione ad Mysticismum abuteretur. Inversâ igitur Rationalistarum conatibus animi pietate, aliud quid appetebat gens Christiana, quo, quem animus juberet, cultum deferrent Deo. Exstiterunt autem haec studia ipsâ gentium Germanicarum aetate philosophâ. Nec mirum adeo, non religiosam tantum piamque, ut seculo duodecimo, sed *philosopham* induere formam hujus aevi mystica hominum studia. Non Theologi adeo, sed Philosophi potius hujus studii habentur auctores; et do-

dominantibus jam mysticis ſtudiis, exſiſtit tandem Schellingius; exoritur Naturae q. d. Philoſophia; phantaſiae vim in ipſam Religionem inducunt Chriſtianam; nulla non permutantur moralia ſtudia; pompam et ſplendorem in ſimplicisſimo, eoque ſublimiori, Proteſtantium cultu ſacro, eheu! multi deſiderant; et omnem externis ritibus abſolvi religionem ſtatuunt.

Patet ita nobis, Auditores, Chriſtianam non tantum ſocietatem, ſed pariter etiam doctrinam pro hominum temporumque varietate variam induisſe ſpeciem atque formam. Ducta illa ex Jeſu praeceptis, tamquam ex puro limpidoque fonte, manavit deinceps per totum fere orbem terrarum; ſed, ut dominabantur ubivis prava hominum ſtudia, priſtinam ſervare ſimplicitatem integritatemque non potuit: inquinata eſt fere ſeculi ſordibus, atque ſic ſubinde cogitandi ratiocinandique temeritate commutata, ut mirari ſubeat, ex fonte puro tam turbidas profluxisſe et perverſas opiniones.

Quod autem dixi de Philoſophiae ſtudiis, non

ita

ita accipiendum, quaſi Religioni Christianae inimica ſit et oppoſita Philoſophia. Homines ſpectavimus, qui praeclaram disciplinam ad rei Christianae vel corruptionem, vel contemtum adhibuerunt. *Philoſophos* ſpectavimus, non *Philoſophiam*, quae in mediis opinionum fluctibus, in acerrimis hominum controverſiis et altercationibus, in ſystematum, q. d. vicisſitudinibus et converſionibus, ſuam conſtanter ſervat et dignitatem et auctoritatem. Est illa, de veterum ſententiâ, triplex, ut indaget quid pulcrum, quid bonum, quid verum ſit. Quarum rerum investigatio quo pacto nocere Religioni posſit, fateor me non perſpicere. Imo vero, Auditores, haud vereor equidem contendere, quo magis quis *pulcri* venustique ſenſum excoluerit; quo magis ad illud, quod *bonum* est, animum informaverit; quo acriore ducatur *veri* ſtudio, eo etiam magis ad percipiendam religionis nostrae cum ſimplicitatem, tum vim et auctoritatem aptum esſe et accommodatum. Quod nolim equidem longâ disputatione probare et evincere. Praeſtat gentem memorare, quae ſuo exemplo docuit Philoſophiae et majo-

rum

rum artium ac disciplinarum arctisſimam esſe cum Theologiâ necesſitudinem. Neque profecto illa longe quaerenda est. Elucet in gentibus Europaeis *Patria* nostra, cum aliis laudibus praeclaris, tum acerrimo inprimis pulcri, boni verique ſtudio. Quo ducti majores nostri contemſerunt fere aliarum gentium philoſophos, qui, Theologiae fundamenta labefactare conati, ipſius contaminarunt Philoſophiae existimationem.

Et pulcri quidem ſenſus, quam acer inſit genti nostrae, ſeculum probavit decimum ſextum et ſeptimum. Vondelii, Hooftii, Catſiique ecquis vituperet celebranda poëtarum nomina? Batavos pictores num Italis haud conferendos putes? Architecturae et ſtatuariae in palatio hodierno Amſtelodamenſi perenne monumentum, num ulla facile delebit oblivio? Eandem vero illam ſimplicitatem, quae *artium* esſe ſolet, magis magisque commendarunt illius aevi Theologi, et Hugonis Grotii ad exemplum et ſimplicitatem totus etiamnunc componitur Interpretum ordo. Artium deinceps aetatem exceperunt in Patriâ nostrâ ſtudia literarum. Pul-

cri ardori boni investigatio ſucceſſit. Doctrinas maxime tractarunt proavi, ſequenti aetate. Jam vero doctrinarum ſystematicam rationem in artes transtulerunt et poëſin adeo. Verum exſtiterunt illo demum aevo, qui deſiderabantur olim, ſtupendâ eruditione *doctrinarum* patroni: Venema, Boerhavius, Swammerdamius, Schultenſius uterque, Hemſterhuſius, Ten Katius, maximi continuatâ ſerie Viri. Et quamvis polemica et horrida ſaepe fuerit illius aevi Theologorum plurimorum ratio; indefeſſo iidem ardore et laboris patientiâ in ipſas inquiſiverunt doctrinas; ad fontes primarios penetrantes, operum volumina condiderunt Theologi, in quibus, licet forma neglecta ſit, quid praeſtet, dubites, doctrinae copia et eruditio, an vero ſtupenda laboris patientia.

Nostro demum tempore conjuncta cernimus, quae utrique aetati ſingulatim fuerunt propria. Inest Belgarum genti pulcri et venusti ſtudium, cum pari conjunctum et boni et veri ardore. Aetate hac nostrâ non ſeparatae manent, aut inepte conjunguntur et artes et doctri-

trinae. Verum junctis illis ſuavi connubio, a doctrinis materiam, ab artibus formam repetunt nostrates. Qui nostrâ vigent aetate poëtae celeberrimi, non diutius historias nobis narrant, accuratâ metri ratione et limatâ oratione unice conſpicuas; ſed praebet illis doctrinae copia *materiam*; artium elegantia et habitus *formam* vere poëticam. Literarum ſtudium mirâ commendatur ſuavitate. *Esſe* illae coeperunt, ut *vocantur*, et elegantiores et humaniores. Et in ipſis tractandis quibuscunque fere literis et doctrinis, celebrari hodieque ſolet ſententia, doctrinae omnis, quae ſimplicitate et popularitate et eleganti formâ (quae revera ſunt artium κριτήρια) ſeſe haud commendat, nullam esſe vim, efficacitatem nullam.

Hanc autem humani ingenii rationem obſervamus maxime in Theologiae conditione hodiernâ. Boni et veri nostro aevo ſtudia magis magisque invaluerunt, et cujuscunque fere formulae Proteſtantium animos tenent. A temerariis Rationalistarum placitis, et obſcuris Myſticismi ſtudiis alieni ſunt nostrates, mediae, qua tutisſime eant, viae tenacisſimi. Evanuerunt

runt fectarum odia. Mirâ fefe commendat fimplicitate Theologia; et fumma est ipfius philofophiae in illâ tractandâ vis. Theologiam Exegeticam condere ftudent nostrates; et quid Codice Sacro fimplicius? quid pulcrius? quid verius? Quae nullius pretii funt, mittuntur disputationes. Quae praeftant pondere et gravitate dogmata Christiana praecipua, non leviter tractantur, nec temere Jefu Apoftolorumque habentur errores. Stat Codicis Sacri divinae auctoritatis intacta fides. Ex uno Codice S. fapere ftudent. Ab hoc, ceu fonte perenni, fapientiae petuntur principia. Simpliciter et veri ftudio ducti, legere Codicem S. confuevimus, et eleganti formâ fefe commendant disciplinae Theologicae. Pulcri et veri ftudio imbuti nativâ fimplicitate in explicando Codice S. verfantur Belgae; rerum hominumque et temporum prudenter rationem habentes; dum de historico-grammaticâ interpretatione tot tantaeque agitantur in Germaniâ lites. Quae in linguarum philofopham investigationem celebrabantur Schultenfiorum merita, haec ad fimplicitatem et elegan-

ti-

tiam revocavit tertius illorum, Henr. Alb. Schultensius, quique in Patria nostrâ florent hujus discipuli permulti, Patriae lumina, horumque discipulorum discipuli. Non Casuisticis disputationibus absolvitur disciplina morum; sed hominis spectat emendationem et ad divinum exemplum conformationem. Haud amplius jejunis annalibus et chronicis omnis continetur Historia Ecclesiastica; sed ratio invaluit pragmatica, quae simplicitate sese commendat et elegantiâ et philosopho acumine. Quales quantasque ingenii animique dotes in suggestu sacro admiramur! Non illic leviter tractantur dogmata Christiana praecipua, nec studia moralia. Fundamenta praebent illa, quibus adhaerent nostrates; sed populari, simplici et eleganti formâ, ad ipsius Christi exemplum proponuntur et ad vitae usum componuntur. Sed quid est, quod pluribus hac de re agamus, postquam laetam hanc disciplinae Theologicae in Belgio conditionem, admirantibus omnibus, elegantissime nuper nobis depinxit Boumannus (*a*).

Ne

(*a*) Cl. H. Bouman, Oratio de *Belgio*, *disciplinae Theo-*

Ne vero nos, nostris gloriantes temporibus, contemnamus proavos! Quid nos, nisi illorum insisteremus humeris, valeremus, Auditores? Tantane nos arrogantia et stultitia deceat, qui sine illorum meritis eo profecto non pervenissemus? Gratulemur nobis potius, quod doctrinas sint perscrutati, et eruditionis copiam nostros in usus nobis reliquerint. Indefesso labore materiam attulerunt illi; a materiae crisi et usu et formâ, et ulteriore pervestigatione commendationem habent nostra tempora, et majorem verosimiliter habebunt futura.

Satis mihi dixisse videor, Auditores, ut hominum gentiumque varietatem in Ecclesiae Christianae historiâ observemus. Quae observatio eo profecto valeat, ne divinae tribuamus doctrinae, quod hominum sit vel erroribus, vel pravis studiis tribuendum. Haud facile ita eorum assentiamur sententiae, qui propter gravissi-

Theologicae, nostrâ inprimis aetate, sede pulcherrimâ et maxime opportunâ. Traj. 1823.

ſima Christianorum vitia in ipſam invehuntur Christianam Religionem. Agit in Religione *Deus*, in Eccleſiâ *homo*. Sed maxime ita ſimul commendatur ipſius Eccleſiasticae historiae ſtudium. Hoc eam modo tractantes, non verſamur ſolum in aridis et jejunis factorum annalibus; neque vana nos advertunt ſententiarum discrimina, nec longae haereticorum ſeries, neque acres Conciliorum rixae dirave odia Theologica. Majora in hisce ſingulis obſervamus. Viget in illis ubivis et *homo* et *humana natura*. Imo vero obſervare juvat Religionis ope, et exſeri et excoli humanam naturam. Jam in ipſâ historiâ videas, quantopere intimos animi ſenſus, meliora ſtudia, et ipſam divinae in hominibus imaginis vim, explicet Religio. Quorum per ſeculorum decurſum luculentisſima adſunt exempla.

Quodſi, defatigati historiae perſcrutandae ſtudio, in futura nos conjicimus ſecula, et mente volvimus, quae tunc ſunt futura, laetisſimus ſane nos movet rerum adſpectus! Tum ſcilicet homini, nullis amplius impedito vitiorum illecebris, nullis agitato affectibus, Religionem

ip-

ipſam penitus indagaturo, nulla ſupererunt humanae Eccleſiae involucra, corporis humani impedimenta et vitia nulla; ſed postquam Religionis Christianae ope omnes ſuas exſeruerit in hisce terris facultates, ſenſim ſenſimque ad veram, qua valet humana natura, praeſtantiam adducatur in coelis *homo*.

Et haec quidem de gravisſimo argumento, muneris mei adeundi cauſſa, dixisſe ſufficiat. Reſtat, ut de ipſo munere id proferam, quod et tempus hoc postulat, et gratus me jubet animus.

Cogitanti mihi ſaepenumero et vitam meam hactenus peractam memoriâ repetenti, ſumma est mihi praedicanda Dei in me benignitas, quem vitae ducem fidelisſimum a natalibus inde expertus ſum et agnovi. Parentes mihi dedit carisſimos, piâ mente colendos. Urbem natalem mihi concesſit ſuavisſimam hanc ipſam civitatem Trajectinam. A pueritiâ inde Jeſu annunci-

ci-

ciandae doctrinae vehementissimo me studio imbuit. Idem vero vota haecce mea prorsus explevit. Ante quatuor hosce, et quod excurrit, annos, et Urbi huic et Academiae valedixi, inque grato mihi Meerkerkiae vico Euangelii munere fungenti, et jamjam iter paranti, ut vocantium me Schiedammensium urbem peterem, ecce! alia mihi mandatur provincia; et Optimi Regis decreto ad hancce cathedram obtinendam me vocatum video. Quid vero est, quod tanto *me* cumulastis honore, Academiae Curatores Amplissimi, Regii in me benificii suasores! Est grave, quod sustineam onus, et (ingenue fateor) est brevis doctrinae supellex, et juvenilis prorsus eruditio. Sed qualescunque sint tandem vires meae, polliceor vobis hoc, Curatores Amplissimi! tantam, favente Deo, in me fore diligentiam, tantam industriam, tantum in res Academicas ardorem, tantum generosae hujus juventutis instituendae studium, quantum jure a me juvene exigi possit. Quae desint, haud sane exspectabitis. Eo semper enitar studio, ne vos honoris, quo me ornastis

tis, poeniteat, quoque vobis aliquantum placere mihi contingat; memori illius

„ *Principibus placuisse Viris non infima laus est.*"

Ceterum prospera sit res Vestra! Prospera sit et floreat, Vestris sub auspiciis, Academia Trajectina!

Vos autem cum intueor, Professores Celeberrimi! et reputo mecum, Vobis me jam Collegam esse adjunctum, vox fere faucibus haeret, nec quomodo Vos appellem, video. Tantum enim abest, ut parem me Vobis jam existimem, ut Vestrum multos, ut doctores discipulus pia mente et prosequar et venerer. Sed quominus hac verecundia retinear, humanissimus me prohibet adspectus Vester, qui bono me animo esse jubet. Utinam in Vobis praesentem jam cernerem Patrem meum dulcissimum, Seniorem Vestrum, quem corporis valetudo domi tenet. Sed quamvis absis, carissime Pater! tamen Deo non possum non publice hic gratias agere pro summo beneficio,

quod

quod Te mihi dedit et vitae auctorem, et juventutis ducem, et morum praeceptorem, et amicorum omnium amicum veterrimum, dilectissimum, benevolentissimum! Tu sacro me fonte initiasti. Tu Dei Jesuque doctrinam me edocuisti. Tu sparsisti in filii animo pietatis semina. Tu in disciplinis Theologicis me instituisti. Tu ad Christianae Societatis jura, ad gradus Academicos obtinendos, ad antistitis Christiani munus me ipse provexisti. Nunc autem provinciam, quam per quinque et triginta annos tenuisti, ego jam suscipio. Utinam tuis ego vestigiis insistam, carissime Pater! Sit nobis propitius Deus! Sint nobis perpetua, quae hucusque accepimus, divina beneficia, Tibique cedat Deus, ut superstes videas, hanc meam juvenilem operam non prorsus esse irritam. Sit ita tibi vita suavis, mors beata!

Insunt jam animo meo affectus varii, iique jucundissimi. Animo obversantur jucundissimi vitae anni, vix praeterlabsi! quibus Academiae alumnus plurimorum Vestrum ab ore pependi. Et Patris, et Vestrae institutioni, opti-

timi Praeceptores! progresſus meos omnes, qualescunque tandem, acceptos refero. Jam vero in Academiam reducem, quamvis doctorem, non alumnum, tamen ut discipulum me Vestrum accipiatis, pariterque, ut quondam, conſiliis me Vestris ſustentetis. Sed quid est, quod et Vestrum et ceterorum Collegarum, quibus amicis uſus ſum, benevolentiam implorem? Singularis quaedam est Vestra in me benignitas: ſingularis, qua me jam Collegam et ſalutastis et excepistis, humanitas, ut de voluntate erga me Vestrâ non est, quod dubitem. Imo vero fateor publice, Vestrum hunc in me animum quam maxime apud me valuiſſe, ut laetus et alacer graviſſimam hanc in me ſuſciperem provinciam. Sic autem de me existimetis, Conjunctiſſimi Collegae! ad omnia Vobis humanitatis et amicitiae officia praeſtanda paratiorem eſſe neminem.

Sed Vestro maxime Collegio adjunctum, Clar. Theologiae Profeſſores! quo tandem me animo eſſe putatis? Est haec ſane juvenili meâ aetate res ardua, Collegam adjungi Viris, qui plu-

plures per annos summas Belgarum in Theologiâ laudes auxerunt. Sed res est simul jucundissima, in Vestro Ordine Praeceptores optimos, quin et Patrem, salutare. Singularis illa fuit Vestra, Clarissimi Heringa! et van Oordt! in me, gratum Vestrum discipulum, benevolentia. Sitque, uti Patri, ita tibi, Spectatissime van Oordt! gratum cum dignitate otium, multisque proficuum! Et quam, Clarissime Heringa! commilitonibus monstrasti praecedenti anno optimam Historiae Ecclesiasticae tractandae viam, hanc ut ego deinceps persequar, adsis mihi quaeso monendo, hortando, praecipiendo; quaeque mihi Tecum etiam, Clarissime Boumanne! intercedit muneris necessitudo, sit illa diuturna, amica, Academiae salutaris.

Te autem cum compello, humanissime Heusdi! laete exsultat animus. Quominus longâ Te oratione celebrem, cujus doctrinae copiam cum rarâ conjunctam et simplicitate et elegantiâ admirantur omnes, singularis illa tua vetat modestia. Est haecce tamen tuae celebranda institutionis vis, ut ad elegantiora quaeque, ad pulcri, boni, verique studia

dia excitentur ſtudioſi, ſibi gratulantes, quod è tuis ſcholis ad Theologicas pergant disciplinas. Quid historia ſit, ſi forte noverim, hoc tuis in ſcholis didici. Tu, Optime Heusdi! in tradendâ univerſâ Gentium Historia, ardenti me imbuisti Historiae Eccleſiasticae ſtudio. Utinam hinc in meam qualemcunque generoſae juventutis inſtitutionem aliqui redundarent fructus! Felicem ſane memet praedicabo, cui tuis discipulis Eccleſiae fata narrare contingat. Pergas, Vir elegantisſime! pulcri et venusti ſtudio quoscunque imbuere juvenes, Theologiae maxime ſtudioſos; mihique, qua me hactenus ornasti in posterum etiam haud deſit, cum benevolentia tua, tum amicitia.

Sed et Tibi plurimum me debere lubens profiteor, doctisſime Pareavi! cujus inſignia in literas Orientales merita rite ab omnibus celebrantur. Alumnum tuum me proſecutus es humanitate, qua nulla major. Collegam me tibi offero, tui obſervantisſimum.

Quasve tibi referam gratias, elegantisſime

Si-

Simons! Conjunxit nos olim dulcisſimum illud, quod Tu ſummo ardore et eruditione profiteris, quodque mihi ſemper in juventutis fuit deliciis, Literarum ſtudium Belgicarum; ſed omnium maxime amicitia, qua me ornare voluisti ab eo inde tempore, quo in hanc advenisti Academiam; quaque tuâ in domo, amicitiae velut ſede, et amicos et ſodales excipere ſoles. Perpetua ſit nobis porro, Vir Clarisſime! haec ſtudiorum animorumque conjunctio!

Ad vos tandem me converto, Juvenes ſuavisſimi, Theologiae ſtudioſi! Incenſi estis Literarum et Theologiae, nec vero minus historiae Eccleſiasticae ſtudio. Agite igitur! me asſumatis non doctorem tantum, ſed ſodalem et amicum et itineris ſocium, qui lubenter vobiscum jucundos et ſuaves historiae Eccleſiasticae campos peragraturus ſum, in quibus *paulo* diutius verſatus, ſed ceterum vobis par ſum. Sane non eo invicem ducamur ſtudio, ut ſpinas tantum advertamus et flores mittamus. Alia invaluit Eccleſiasticae historiae tractandae ratio. Ex ipſis haurientes fontibus et ſedulo explo-

plorantes ea, quae indefesso labore doctissimi quique viri sunt perscrutati, in ipsorum hominum factis, *hominis* observemus et studia et affectus; in religionis fatis *divinum* admiremur educandi generis humani institutum. Atque ita, ni fallor, Commilitones! suâ se nobis et suavitate et gravitate commendabit Ecclesiae historia. Pariter autem in ceteris, quae mihi docendae erunt, disciplinis Theologicis eo enitar, ut divinae religionis indolis persuasionem et moralia studia in vobis excitem; quaeque ipse perscrutatus ero, haec Vestros in usus conferam. Acriter itaque in illud incumbamus, o boni! ut proavorum insistamus vestigiis et laboribus; ut modestiâ ac prudentiâ commendetur Theologia; quomagis Belgarum celebrentur in hac disciplinâ laudes. Exorsi a Literarum elegantiorum studiis, (quarum mira est in Theologiam vis) ad Theologicas procedetis disciplinas, ut, quae in literis habetur simplicitas et elegantia, hanc in studia item nostra traducatis. Vigeat ita in iis: τὸ καλὸν τε καὶ ἀγαθον. Instant jam feriae, otio destinatae, sed non inerti et desidioso: imo vero literato,

ut

ut a ſtudiis non vacetis, ſed remittatis paulisper et ſocialis vitae gaudiis prudenter indulgeatis. Abeatis igitur in domos vestras paternas; laeti domesticae vitae fruamini hilaritate; et bono cum Deo in hancce Muſarum ſedem Trajectinam alacri animo et reſtauratis viribus, ſinguli redeamus!

D I X I.